

Titus
Nongan Pol Iratuluwiy Iya
Kili Titus
English: Titus
Tok Pisin: Taitus
Nongan Imu

Titus ara yiy hamou ndramira Yutah pwi. Hapeko iro mwonen irapaiwani ndriyan pe irayah Kristen hamou, pwen isopwat Pol iya mbulyan. Inimnim tehe Pol ara itali Titus iro ndron mbuson Krit, para maran kiro mbulya sios kiro ariya.

Nongnan mamu ara ipa toro: kultuwayi hu ndramat para mbuson Krit, ara hiyan pwi. Pwen pe kapa ndramat hamou pakirayah yapane sios, ara kiho ndruwa hu kultuw hiyan opu. Pwen Pol iratuluwi nongan iye iya kili Titus iya kultuw para kahanuwani hu ndramat hamou-hamou: tehe hu parangoloh pe hu pihi parangoloh, pe hu wihou, pe hu ndramat para pwandrendres.

Nongan nakiyahapwen ara ipa toro, Titus kihinuwanani hu ndramat para hu koro ndriya sih pe kambusi kultuw hiyan kiya kili hu hayah i, pe hu mbuna kahangas pe karasingat.

¹ Yo Pol, ndramat hamou para poya mbulya Ngindrai. Pe urayah aposel hamou ata Yesu Kristus. Yiy ipwandrisa yo para kuya kili hu ndramat mepo Ngindrai kinpirani hu, para kupwokeyani lohongahu ndrision, pe hu kapahasani nongan

ndrokonan mepo andre kiluwani worou kiya kultuw haiyan. ² Yo nakusopwat hu para hu kapwotisingi lohongahu, pe hu kawiri lohongai ndrokonan kiya sehe melit itapo isa, pe kalonge Ngindrai kiyki taleh andre kinto-kinto kiya kili hu. Ndrukoluw kinna, tandrohonga Ngindrai kinmangsani melit handra-handra kintayah mapu, ara yiy kintandrangan para kiyki taleh ara, kisa kili worou. Pe yiy kinho pwasoyou pwi. ³ Pwen isarahihini lengen imwonen, yiy ipwaingani nongnan isa leu iyau pohoweya nongan. Ngindrai ara ndramat para sopwat tou, pe welen iso isa kili yo pe iyki nongnan isa kili yo para kupohowe nongan.

⁴ Titus, yo uratuluwi nongan iye isa kili wou. Wou noru ndrokonan, pe lohongarou ndrision ara ihisoule ko. Pahas pe ndriya wayis ta tamarou Ngindrai pe Yesu Kristus, ndramat para sopwat tou, ara kiro polo wou.

Mbulya Titus iro mbuson Krit

⁵ Ndroiyi lohongai para utali wou aro ndron mbuson Krit, ara para wou amwaniyani hu payapaya mbulen hutora masusuwat ndron ara, pe para arakinima hu pohon para sios kiro hu kol ngawan masih, tehe mepo kunpwai kinsa kili wou mamu kinnaliy. ⁶ Pe pohon hamou para sios, ara kultuwayin kiro mwonen kiya mbulmara hu ndramat, pe nambuyun ara pihin hamou opu. Pe norun hu, ara hu koro pwotisingi lohongahu, pe hu mbuna karandroindroi pe kandrihisani nongan. ⁷ Ndramat ihohin para kiro nimnim kiya sios, ara yiy ngara kiro pwokere mbulya Ngindrai

kiro mwonen, kiya mbulmara hu ndramat. Pwen mbuna kisikiye yiy, pe ndrinan mbuna kilokuh kileh, pe mbuna kiro wayani kuimwa ndran ngahan, pe mbuna kirahatai, pe mbuna kihimolou pe kiyingurani hu ndramat para kiwiri memelit tahu. ⁸ Hapeko yiy tehe ndramat para pwokereya hu ndramat ngara hu kasa suwen, pe ndramat para kinamili hu kultuw hiyan, pe yiy ngara kirahatini yiy mbukenan, pe kultuwayin imwonen pe haiyan, pe ngara kihaiye yiy mbukenan. ⁹ Pe yiy ngara kipwotisingi nongan ndrokongan mepo hu kanhinuwani yiy kinnaliy. Pwen pe yiy ilahiy para kipwokeyani lohonga hu ndramat kiya hinonou imwonen ta Ngindrai, pe ilahiy para kirakokowai kiya kili hu ndramat mepo ngara hu karasingat kiya hinonou imwonen ara.

¹⁰ Upwai tehen toro, paratesah, hu ndramat soyon tora sios para Krit, ngara hu kandrihisani nongan, pe ngara hu kapwasohowani nongan pe kapakarawani lohonga hu ndramat. Hu ndramira Yutah hayah, ara tehen aliy-hu mepo ngara hu kapwokeyani lohongai para sosondrih.

¹¹ Yihu ndramat tehen tora, ara ngara hu kayungurani hu ndramat para kawiri hu memelit tahu tehe singayai, pwen pe ngara hu kahanuwani hu ndramat kiya kultuw kinmwonen pwi. Pe iya kultuw tehen tora ko, ngara hu kapakarawani lohonga hu ndraisih mwaniye. Pwen pe akasiyi pohohu para hu mbuna kambusiy tehen tora. ¹² Ara tehe poropet hamou tahu mbukenahu para mbuson Krit kinpwai, kinpa, “Hu ndramat masih para Krit, ara lang masih ngara hu kapwasoyou, pe hu

ara tehe hu puyap pwassin, pe tehe hu komkom ndrnamerehu soyon.” ¹³ Pe nongnan ara, ara ndrokonan. Pwen pe apomate hu tisingiy, para lohongahu koro ndrision. ¹⁴ Pe hu mbuna kahalingi hu pweheriya hu Yutah, pe nongan pwandrendrehe tahu ndramat opu, mepo ngara hu kandrihisani nongan ndrokonan. ¹⁵ Pe melit masih kene, ara howen iya kili hu hiyeh mepo hu howen iya mbulmara Ngindrai. Hapeko iya kili hu hiyeh kultuwayihu pwassin iya mbulmara Ngindrai, pe hu kanpwotisingi lohongahu kinna kili yiy pwi, ara handra melit howen kili hu pwi. Paratesah, lohongahu pe hingorowa mwoiwahu kene ara pwassin. ¹⁶ Pohohu ngara hu kapwai tehe hupahasani Ngindrai, hapeko kultuwayihu, ara kinpwainganiy pwi. Yihu ara kahamon-drokarai, pe hu ngara kandrihisani nongan pe hu kanlahiy para hu kambusi kultuw handra hiyan pwi masih.

2

Hinonou para hu ndrokoyirayi sih-sih kawiriy

¹ Titus, wou ara ahanuwani hu ndramat kiya hu hinonou koho ndruwa lohongai imwonen ta Ngindrai. ² Pe ahanuwani hu parangoloh para hu mbuna kayin wain kiya soyon, pe para hu karayah hu ndramat mepo kultuwayihu ngara kimbusi hu ndramat kahaiyani hu, pe para hu karahatini hu mbukenahu, pe para hu koro tine imwonen kiya lohongai ndrision, pe kiya namiliwai, pe kiya ndriya pwoke nondriya hu nopwaran.

³ Pe tehen aliy opu, ahanuwani hu pihi parangoloh para tokuyahu koho ndruwa kultuwayi Ngindrai. Pe hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala hu ndramat, pe mbuna hu kanimhinganiy para kayin wain soyon. Hapeko hu kahanuwani hu ndramat kiya lohongai hiyan. ⁴ Pe hu kahanuwani hu pihindrahin para ndriyahu kambuluhi kamai tahu pe noruhu, ⁵ pe hu karahatini lohongahu pe hu koro howen kiya mbulmara Ngindrai, pe hu koro ponokulani nondriya seu, pe hu koro pwaingani kultuw hiyan kiya kili hu ndramat, pe hu koro pahandra nambuyuhu. Pwen kapa hu kambusiy tehen tora, andre hu ndramat kanlahiy para kapwasimiri nongna Ngindrai pwi.

⁶ Tehen aliy opu, apwahanou hu wihou para hu karahatini lohongahu. ⁷ Pe melit masih nambusiy, ara aro pwaingani kultuw hiyan opu kiya mbulmarahu. Nondriya hinonou tam, kaipisam kipwaingani kultuw howen pe hiyan, pe tokuyam kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai. ⁸ Pe nongnam ara kiro mwonen o, pwen andre hu ndramat kankahi mwomwan kiro aliy pwi. Pwen pe hu ndramat hiyeh pakalowani nongnam, ara andre hu kamasi, paratesah, hapesah mwomwan para hu karatuni worou kiya aliy, ara pwi.

⁹ Pe ahanuwani hu ndramat para pwandrendres o mwaihei, para hu koro pahandra hu namandran tahu kiya melit masih, pe para kapwesani hu, pe mbuna hu karapaiwani nongnahu. ¹⁰ Pe yihu mbuna kapokoiwani hu melit ata hu namandran tahu, hapeko hu kapwainganiy tehe hu namandran tahu, kalahiy para marahu

kapahan katahu. Pwen pe kiya meresai masih, hu ndramat para pwandrendres o mwaihei ara, ara andre hu kanowi nongna Ngindrai, yiy hiyeh ngara kisopwat worou kaya lahayen, pe kiluwi lohonga hu ndramat.

¹¹ Paratesah, pahas ta Ngindrai mepo ngara kiyki sopwat kisa kili worou, ara kinsa leu kinsa ngawan kinna kili hu ndramat masih. ¹² Pe pahas ta Ngindrai, ara ihinuwani rou para tukapa pwi kiya kultuw mepo ata Ngindrai pwi, pe para tukapa pwi kiya namiliwai pwokeyan para mararou kilimiri hu melit para kol pwan. Pe ihinuwani rou para tokuyarou kiho ndruwa kultuwayi Ngindrai, pe kiro mwonen, pe kimbusiy para tukarahatini lohongarou, kiho nondriya lang hasap para mahapo, ¹³ kiro mwonen tukoro longse sehe lomwes hiyan ndrokonan itapo isa-lang mepo Yesu Kristus nakisarayah. Yesu ara Ngindrai namandran pe Ndramat Para Sopwat Tou, pe andre kisa yelan ngawan kiyapolo nonowan ngannganan iya. ¹⁴ Yesu iyki yiy mbukenan isa torou para kirakonihini rou kasa mawen hu kultuw pwassin, para kisungani hu ndramat hasap mepo yiy ihaiye hu para hu karayah howen, pe karayah ndramiran mbukenan, mepo andre hu kasumwakmwak para kambusi kultuw hiyan. ¹⁵ Pwen hu melit aro kene, ara ahanuwani hu ndramat kaliy. Pe apwokeyani lohongahu pe apomate hu kiyapolo hu pwoke nopwaran masih. Ambusi tesah alahiy para ambusiy, para hu ndramat mbuna kanime wou tehe wou ndramat o mwaihei.

3

Akambusi tesah hiyan

¹ Arakalahani lohonga hu ndramat masih para hu koro pahandra hu yapane kol pe hu poho kol, pe para koro hilingi nongnahu, pe koro hinehes para kambusi tesah hiyan, ² pe para hu mbuna kapwasoyou para kapwasimiri ngala ndramat hamou, pe para hu mbuna karakokowai, hapeko para hu koro mbusi kultuw pahalan, pe para hu kapwaingani kultuw waison o kiya kili hu ndramat masih.

³ Apahasaniy tehe mamu kinna, lohongarou, ara waison pwi, pe tukonho hilingi nongan pwi. Pe Sinai ngara kipakarawani worou, pe ngara tukarayah pwandrendres o mwaihei para kultuw handra-handra para nombuwe ndramat pe pwe-sai mwomwan handra-handra para kol pwan. Pe ngara tukatokuyani kultuw pwassin, pe ngara tukamaimai kiyata hamou, pe ngara tukamwis-nani hu ndramat, pe hu ndramat ngara kamwis-nani rou i. ⁴ Hapeko iro mwonen Ngindrai, ndramat para sopwat worou, ipwaingani kultuw hiyan tan isa ngawan kiltou pe ndriyan imbuluhi worou, ⁵ pwen isopwat worou; pe ndroiya sopwat tan, ara iyau koisirai tan opu, pe kinyau hu kultuw imwonen mepo tumbusiy, ara pwi. Pe isungani worou pe tukantayah tehe hu mbunah malaman, pe worou kantayah howen kinna Mwoiwan Haiyan. Pe tehen tora ko isopwat worou. ⁶ Ngindrai itilingi Mwoiwan Haiyan isa ndrita worou ara ipopo ko, iyau mbulya Yesu Kristus,

ndramat para sopwat worou. ⁷ Pahas tan imbusi worou tukantayah imwonen iya mbulmara Ngindrai, pwen pe worou topo longe para kawiri taleh andre kinto-kinto, mepo Ngindrai kintandrangan kinsa kiltou kinna aliy. ⁸ Nongan masih ara, ara tulahi para kapwotisingi lohongarou kaliy.

Pe yo unamiliy para wou apohowe waiyani tisingi hu nongan aro, pwen pe yihu hiyeh mepo hupwotisingi lohongahu iya kili Ngindrai, ara hu kaiki hu masih para hu koro mbusi tesah hiyan. Hu melit aro, ara mwayih iya pe andre kipo hiyan kiya kili hu ndramat masih.

⁹ Hapeko wawu koro mawen pepet nongan o mwaihei, pe takokowai pe takekei iya nongan para pwahanou ta Mose, pe iya nongan para titiye ta ndraye hu tumbu hu ndramat. Paratesah, hu melit masih kene aro, ara andre kinpo hiyan kinnata ndramat pwi; hu melit tehen tora, ara mwaihei opu. ¹⁰ Apwandrandrahani ndramat para tasumbuwani hu ndramat. Apwandrandrahani yiy porosih, ndre poroluwoh, para kihitohai. Pe kiyamulan kapa kinhilingi wou pwi, ara andrihisani wou aro mawen kili yiy. ¹¹ Wou apahasaniy ndramat tehen tora, ara lohongan kinmeu pe ita mbusi pakut pwassin, pe kultuwayin mbukenan, ara kinyingani yiy.

Nongna Pol isahapwen

¹² Yo nakupwandrisa hamou tahilu ndramat malmou aro, Artemas ndre Tikikus, para kisa kili wou. Pwen apwokeyani tisingi wou para asa kili yo koro kol ngawan Nikapolis, paratesah,

kunmwaniyani lohongo pwen para kuro ariya kiho nondriya lang para nohai pe nowou. ¹³ Wou ambusi melit masih alahiy para ambusiy para asopwat Senas, ndramat para kimwaniyani nongan para tamwaniye, pe kiyapolo Apolos, para andre hilu kandroisi hapesah pwi, kiro mwonen hilkoro tokai sai. ¹⁴ Pe hu ndramira tou ara hu kawiri hinonou para hu kaiki hu mbukenahu, para kambusi mbulen kileh para kasopwat hu ndramat hundroisiy hu melit nondriya lang sihsih. Matisan hu koro ko mwaihei, pe hu kanmbusi hapesah hiyan pwi.

¹⁵ Yihu masih hiyeh hu topo sura yo, ara huraawulohani wou. Pe arawulohani hu hiyeh hupwotisingi lohongahu iya kili Yesu, pe ndriyahu imbuluhi yowu. Pahas ta Ngindrai kiro kili wawu masih.

Nongan Hiyan
Portions of the Holy Bible in the Nali Language of
Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nali long Niugini

copyright © 2008, 2012, 2020 PNG Bible Translation Association

Language: Nali

Translation by: PNG Bible Translation Association

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-07-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 4 Jun 2022

1c7cf377-af27-5ad9-9abb-06ab9a468be4